

دکترین صحنه عملیات دفاع مردمی

نویسنده: دکتر محمد تولائی*

فصلنامه مطالعات بسیج، سال یازدهم، شماره ۳۸ بهار ۱۳۸۷

چکیده

همراه با تحولات اقتصادی و سیاسی، نقش توده‌های مردم نیز در عرصه‌های مختلف افزایش یافته است. یکی از این عرصه‌ها، حوزه مسائل دفاعی است که در آن مردم نقش اساسی یافته‌اند. واحدهای دفاع مردمی در روابط کارکردی با دیگر واحدهای ارتش منظم، تحت هدایت فرمانده ارشد صحنه عملیات، وظایف محوله را انجام می‌دهند. استراتژی صحنه دفاع مردمی در پی ترکیب و تلفیق اهداف، روشها و ابزار دفاع مردمی در قلمرو صحنه نبرد است؛ به شکلی که طرح کلی نبرد نیروهای مردمی را تبیین و راهنمایی برای فرماندهان و مسئولان می‌باشد. این مقاله ضمن تبیین نظری صحنه عملیات دفاع مردمی به عنوان یکی از مهم‌ترین مصادیق جنگ نامتقارن، ویژگی‌های صحنه عملیات دفاع مردمی را تشریح و اهداف، ابزار و روشهای آن را مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد.

واژگان کلیدی:

دکترین صحنه عملیات، دفاع مردمی، ابزار دفاع مردمی، روشهای دفاع مردمی

*. دکترای علوم دفاعی و امنیت ملی.

مقدمه

مقام معظم رهبری در مراسم ویژه روز بسیج در آذرماه ۱۳۶۹ با اشاره به مردمی بودن انقلاب اسلامی می‌فرماید: «انقلاب ما این برتری قاطع را بر تمامی نهضتها و انقلابهای دیگر داشته است که همواره بر آحاد مردم متکی بوده و در آینده نیز چنین خواهد بود و ناتوانی استکبار جهانی در شکست انقلاب نیز به همین دلیل بوده است. دشمنان ما و تجهیزات و ابزار پیشرفته جنگی آنها در برابر ایمان، عشق و اراده مردم کارایی ندارد و مدرن‌ترین تجهیزات در مقابل یک نیروی مقاوم و شهادت طلب از کار باز می‌ماند».

ایشان برخوردار بودن انقلاب اسلامی را از حمایت توده مردم مؤمن و مخلص، موجب بیمه شدن انقلاب و آسیب ناپذیری نظام توصیف نموده، ضمن تأکید بر لزوم تقویت شور و شوق و روحیه در نیروهای بسیجی، فرمودند: «بسیج در جبهه‌های جنگ و در داخل شهرها، نشان داد که بهترین مدافع انقلاب و اسلام است. حتی دشمنان ما به ناتوانی خود در مقابله با حرکت بسیجیان به هنگام نبرد اعتراف کرده‌اند».

جنگ آینده الزاماً تکرار جنگ گذشته به تمامیت آن نیست. جنگ آینده دارای شرایط جدید و ویژگی‌های خاص خود است. لذا، درس آموزی از یک جنگ صرفاً به معنای به کارگیری دوباره تجربیات پیشین نیست. از آن‌جا که بر اساس ارزیابی و برآوردها، جنگ آینده نظام جمهوری اسلامی ایران با قدرتهای فرامنطقه‌ای و غیرهم‌تراز محتمل است، برای یافتن الگوی تکرار شونده و تعمیم پذیر، که در گام نخست بتواند ما را در شناخت روابط و شرایط رویدادهای جنگی و اتخاذ تصمیمات مناسب‌تر در جنگ آینده کمک کند و مؤثر باشد، تحلیل درسها و تجارب جنگی گذشته کشور، به ویژه دفاع هشت ساله، درسها و تجارب جنگ سلطه آمریکا در عراق و افغانستان و تحلیل و برآورد مناسب محورهای تهدید است.

از جمله ویژگی‌های جنگ آینده می‌توان به کوتاه مدت، سریع، پرشدت و توأم بودن جنگ هوایی، و زمینی و دریایی، فرماندهی مرگب، تکیه بر فن آوری برتر، نیروهای انسانی اندک، متخصص و مجهز و ویژگی منحصر به فرد احاطه قائم به وسیله انبوه بالگرد اشاره کرد.

طرح‌ریزی دفاع مردمی در صحنه عملیات از جمله ضرورت‌های دفاعی در جنگ آینده است. اهمیت این موضوع هم در جنگ ۸ ساله در مقابل تهاجم رژیم بغداد مشاهده شد و هم تجربه جنگ آمریکا در عراق و افغانستان نشان می‌دهد که دفاع مردمی، بزرگ‌ترین چالش در استراتژی جنگی قدرتهای فرامنطقه‌ای است.

مقاله حاضر، به دنبال ارائه چارچوبی برای تدوین استراتژی صحنه دفاع مردمی است. استراتژی صحنه دفاع مردمی در پی ترکیب و تلفیق اهداف، روشها و ابزار دفاع مردمی در قلمرو صحنه نبرد است؛ به شکلی که طرح کلی نبرد نیروهای مردمی را روشن نموده و راهنمایی برای طرح‌ریزی عملیات رزمی و غیر رزمی و نحوه توزیع مناسب منابع در صحنه نبرد باشد.

بدین منظور در بخش اول، کلیات بحث شامل مباحث نظری ارائه می‌شود. در بخش دوم، ویژگی‌های صحنه عملیات دفاع مردمی، در بخش سوم، اهداف و سپس ابزارها و در بخش پایانی، روشهای دفاع مردمی مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرند.

مبانی نظری

دکترین صحنه عملیات

پیوستگی حیاتی میان جهت‌گیری استراتژیکی صحنه و به‌کارگیری تاکتیکی نیروها در میدان نبرد، در طرح‌ریزی سطح عملیاتی به وقوع می‌پیوندد. نبرد و استراتژی صحنه، شیوه‌ها، ابزارها و اهداف استراتژی ملی را به اهداف، ابزارها و منابع اقدامات عملیاتی پیوند می‌زنند. فرمانده صحنه، با تفسیر و استنتاج از اهداف سیاسی جنگ، ابلاغی از مقامات عالی و سیاسی کشور، اهداف استراتژیکی صحنه و تدابیر و منابع مربوطه را برای مجموعه وسیعی از اقدامات صحنه، شامل جنگ و عملیات نظامی غیرجنگی، ایجاد می‌کند. استراتژی صحنه، مبنای طرح‌ریزی نبرد است و چارچوب استفاده از نیروها را مشخص می‌کند. بر این اساس می‌توان دکترین صحنه عملیات را به شرح ذیل تعریف کرد:

«یک سری باورها، چارچوبها و خطوط کلی نظری، راهنما و اصول بنیادین که معیار

رفتار و اقدامات عملیاتی یک نیرو در صحنه عملیات در زمان وقوع بحران و جنگ می‌باشد.» (نطاقی‌پور، ۱۳۸۱)

حداکثر استفاده از نیروهای نامتقارن، سیال‌سازی محیط عملیاتی جدید و پرهیز از دکرترین پدافند ایستا، خلق محیط‌های عملیاتی جدید و پرهیز از تکرار تاکتیک‌های سنتی، خطرپذیری معقول و حساب شده، سازماندهی منعطف نیروها و نبردهای عمیق، از جمله ملاحظات اساسی در سطح عملیاتی است.

دفاع مردمی

به گفته «استفان پوسونی» (Stefan T. Possony, 1970) جنگ مردمی عبارت است از برخورد جوامع که دارای ابعاد سیاسی و نموده‌های خشونت آمیز و غیرخشونت آمیز است. به اعتقاد وی؛ جنگ مردمی، یک درگیری سیاسی با عملیاتی نظامی به مثابه پیوست سیاسی است (به نقل از: فیش من، ۱۳۸۳، ص ۶۹). وسایل و روش‌های جنگ مردمی احتمالاً بهترین مورد جنگ نامتقارن به شمار می‌رود که یک جنبش انقلابی را قادر به مبارزه با دشمن کاملاً برتر از نظر نظامی می‌سازد. استفاده موفقیت آمیز از دکرترین جنگ مردمی منجر به پیروزی کمونیست‌های چینی بر ملی‌گرایان و تولد جمهوری خلق چین شد. مائوتسه تونگ که به روش متعارف قادر به رویارویی با دشمنان خود نبود، به بسیج دهقانان، جابه‌جایی جنگ از شهرها به روستاها و حفظ نیروهای خود از طریق حرکت و عقب نشینی اقدام کرد. (همان، ص ۷۱)

هنگامی که شوروی در دهه ۱۹۲۰ دکرترین نظامی خود را اعلام می‌کرد، این الگو براساس ایده بسیج پشتیبانی پرولتاریای شهری استوار بود. ژنرال جیاب رهبر ویتنامی‌ها، در یک مصاحبه اظهار کرد: «جنگ چریکی تنها یکی از جنبه‌های جنگ مردمی است». در درک شخصی وی از این واژه، «جنگ مردمی، دارای استراتژی فراتر از حرکت نظامی صرف بود».

در سال ۱۹۷۰، استفان پوسونی یکی از ویژگی‌های جنگ مردمی را این چنین برشمرد: «جنگ مردمی یک انقلاب طولانی مدت و فرسایشی است، مدت زمان طولانی

آن برای چریکها و شکست دادن سیاسی، اخلاقی و اقتصادی دشمنان آنها مناسب است». «کلاوز ویتس» معتقد است جنگ مردمی شیوه درستی است که اگر ملتی از آن به عنوان یک قاعده و به گونه ای عاقلانه استفاده کند، برتری هایی بر دیگران کسب می کند. از نظر وی، نیروهای ذخیره، شبه نظامی و گروههای مردمی هستند که نیروهای نظامی عادی را تقویت می کنند. او قیام مردمی را با استفاده از جنگ چریکی یک روش اصلی برای نجات می داند. از نظر وی، حرکت مردم ابزار دفاعی استراتژیک مهمی است که پسندیده نیست به دفاع تاکتیکی تبدیل شود. (تولانی، ۱۳۸۱)

در دیدگاه حضرت امام خمینی (ره) دفاع از بلاد مسلمین بر هر فرد مکلفی واجب است (امام خمینی، تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۴۵۸). این قاعده فقهی حضرت امام (ره) زمینه را برای تشکیل بسیج در جمهوری اسلامی ایران فراهم کرد. در فرمان تشکیل بسیج در آذرماه ۱۳۵۸، حضرت امام (ره) با استناد به این قاعده فقهی، یکی از وظایف حکومت را ایجاد زمینه لازم برای ملت به منظور انجام این واجب و وظیفه دینی خویش می داند و بر این اساس فرمودند: «مملکتی که بیست میلیون جوان دارد، باید بیست میلیون تفنگدار داشته باشد» (امام خمینی، ۵۸/۹/۴). در این دیدگاه، وظیفه دفاع تنها وظیفه دولت نیست، بلکه وظیفه و تکلیف آحاد ملت نیز می باشد. به طور اجمال، اجزای مهم دکترین دفاعی حضرت امام خمینی (ره) در این رابطه عبارت است از:

۱. تأکید بر ایجاد و گسترش بسیج داوطلبانه مردمی با تکیه بر فرهنگ غنی اسلام؛
۲. ایجاد تعادل و همکاری میان نیروهای مردمی و نیروهای کلاسیک؛
۳. گسترش محورهای عملیاتی، تحرک مداوم نیروها و نفوذ از یک جبهه به جبهه دیگر (تهاجم همه جانبه)؛
۴. ایجاد فرهنگ دفاع و مقابله با تجاوز دشمنان اسلام و تقویت روحیه شهادت طلبی؛
۵. دفاع جهان شمول اسلامی و کمک به مظلومان و مستضعفان جهان؛
۶. تکیه بر برخوردهای تهاجمی با استکبار جهانی؛ (نورانی، ۱۳۷۵، ص ۲۸۸)
۷. رسیدن به تشکل واقعی و حقیقی بسیج و ارتش بیست میلیونی براساس اصول و فرمول خاص دفاع همه جانبه (سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و نظامی). (امام خمینی، ۶۷/۶/۲۶)

روشهای تاکتیکی جنگ مردمی

هر عملیات رزمی در هر سطحی، ترکیبی از حمله نیروها (عنصر مادی) و تقابل اراده‌ها و هوشیاری (عنصر فکری و روانی) را شامل می‌شود. جنگ مردمی نبرد نیروهایی است که حرفه اصلی آنها نظامی‌گری نیست. لیکن بنابه درک و هوشیاری اعتقادی و ملی با یکدیگر متحد شده‌اند و در هر سطحی که دشمن مورد نظر آنها آسیب پذیر به نظر برسد با ابزارهای سیاسی، روانی، اقتصادی یا نظامی به ضدیت و مقابله با آن بر می‌خیزند. اقدامات تاکتیکی جنگ مردمی مستلزم استفاده از کلیه منابع قابل دسترس نیروهای مردمی است. اهم روشهای تاکتیکی جنگ مردمی عبارتند از:

۱. استفاده از تبلیغات برای مشروعیت زدایی از دشمن و محروم ساختن آن از حمایت خارجی؛ تبلیغات روش اصلی حذف مشروعیت و انتساب آن به نیروی جدید است. در این زمینه، تبلیغات دارای یک هدف ویژه است: «جنگ در اخبار شنیده می‌شود و سالها ادامه دارد، اما عقاید عمومی جهانی، پیروزی نیروهای مردمی را اجتناب ناپذیر و محترم دانسته و آن را می‌پذیرد». (فیش من، ۱۳۸۳، ص ۷۴-۷۲)
۲. تخریب اقتصاد و ضربه زدن به منافع دشمن؛
۳. ضدیت با نظامی‌گری و تشویق به ترک ارتش، تحریک به شورش و تمرّد در بین نیروهای دشمن؛
۴. ایجاد وحشت گسترده با انجام عملیات روانی برای تضعیف روحیه نیروهای دشمن و تقویت روحیه نیروهای خودی؛
۵. تأمین اطلاعات و مخفی نگه داشتن اطلاعات از دشمن؛
۶. بهره‌گیری از ارتفاعات، گردنه‌ها، دهلیزها، تنگه‌ها، دره‌ها، جنگلها، مردابها، نزارها و مناطق مسکونی در شهرها و روستاها برای مخفی شدن، اختفا و نگهداری آذوقه و مهمات و ضربه زدن به یگانها و عناصر دشمن؛
۷. بهره‌گیری از شرایط خاص اقلیمی و آب و هوایی شامل تاریکی شب، بارندگی، باد و طوفان و مه گرفتگی برای اختفا و پوشش در عملیات چریکی علیه دشمن؛
۸. بهره‌گیری از جغرافیای شهری و روستایی و جمعیت برای طرح‌ریزی و اجرای نهضت مقاومت و پایداری علیه نیروهای متجاوز و اشغالگر.

علاوه بر این تاکتیکهای خاص، چندین اصل اساسی نیز باید توسط نیروهای چریکی رعایت شود:

- حفظ موجودیت؛
- تغییر سرعت تخصصات؛
- تأمین و حفظ مخفی گاهها و جابه‌جایی.

هدف عمده نیروهای چریکی مردمی، خواه خشونت‌آمیز باشد یا نه، پرهیز از نابودی است.

دکترین صحنه عملیات دفاع مردمی*

نیروهای سازماندهی شده مردمی از یک سو باید قابلیت درگیری با دشمن احتمالی را در شرایط و مناطق حوالی محل سکونت خویش که احتمال رویارویی با آنها بیشتر است داشته باشند و از سوی دیگر اگر رده‌های مقاومت بخواهند به عنوان یک ابزار سیاسی در پشتیبانی از استراتژی دفاعی و امنیتی کشور مؤثر عمل کنند، باید از قابلیت انعطاف‌پذیری سریع بهره‌مند باشند. در عین حال، به غیر از وظیفه جنگیدن، مأموریت‌های زیادی به عهده سازمان رزم مردمی قرار دارد که هر کدام قابلیت‌های خاص خود را می‌طلبند. این موضوع را می‌توان «سازگاری استراتژیک» نامید. تحقق این امر، شرایطی لازم دارد که از جمله آنها می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

۱. تجهیزات، آموزش و سازماندهی نیروهای مردمی برای حضور در صحنه‌های مختلف دفاع؛
 ۲. ایجاد امکانات و شرایط لازم برای انعطاف‌پذیری آنها؛
 ۳. ایجاد هماهنگی بین واحدهای سازمان یافته مردمی با نیروهای مسلح حرفه‌ای.
- بر این اساس می‌توان تعریف ذیل را از دکترین صحنه عملیات دفاع مردمی ارائه کرد:

*. در تنظیم این قسمت از منابع ذیل استفاده شده است: علمایی، ۱۳۸۲؛ نطاق پور، ۱۳۸۱ با مصاحبه نگارنده با کارشناسان علوم نظامی

«دکترین صحنه عملیات دفاع مردمی؛ یعنی روشها، معیارها، اصول و استانداردهای نظری که نحوه کاربرد و هدایت نیروهای مردمی را در یک صحنه عملیات منعکس می‌کند».

عوامل مؤثر در صحنه عملیات دفاع مردمی

بررسی عملیاتهای دفاع مردمی اطلاعاتی را به دست می‌دهد که از آنها می‌توان شماری از ویژگی‌های مشترک را به عنوان عوامل مؤثر استخراج کرد. از جمله آنها موارد زیر جزو مهمترین عوامل مؤثر است:

۱. کفایت جمعیت، شامل کمیّت جمعیت، تراکم جمعیت، ترکیب سنّی، ترکیب جنسیتی، ترکیب شهری، روستایی و عشایری، ترکیب بومی و مهاجر و غیره؛
 ۲. پیوستگی و انسجام در عوامل فرهنگی، سیاسی و اجتماعی، شامل مذهب، قومیت، سابقه تمدّتی، روحیه و منش مردم، میزان توسعه یافتگی، تعارضهای اجتماعی، میزان آسیب‌پذیری فرهنگی و اجتماعی، همگرایی یا واگرایی با حکومت مرکزی؛
 ۳. پیوستگی موقعیت جغرافیایی شامل تقسیمات کشوری (جغرافیای سیاسی)، شکل توپوگرافی زمین، پراکنش جمعیت، موقعیت ژئوپولیتیکی و...؛
 ۴. جایگاه استراتژی دفاع مردمی در گذشته؛
 ۵. پراکنش رده‌های سازمان یافته مقاومت مردمی و سلسله مراتب فرماندهی.
- با یک نگرش سیستمی، خروجی سیستم دکترین صحنه عملیات دفاعی مردمی را می‌توان این چنین برشمرد:

۱. توسعه ساختار سازمان دفاعی نیروهای مردمی؛
۲. ترسیم روشهای کلی هدایت دفاع مردمی و شیوه‌های جنگ مردمی؛
۳. تعیین نحوه آماده‌سازی نیروهای مردمی به منظور شرکت دادن آنها در جنگ؛
۴. توسعه رهبری (سیستم فرماندهی و کنترل) در سطوح مختلف دفاع مردمی و در ارتباط با فرماندهی ارشد صحنه عملیات؛
۵. شکل‌گیری آموزش و آمادگی‌های دفاعی نیروهای مردمی و تعیین نوع آموزش متناسب با تهدیدها و شیوه جنگ؛

۶. تعیین الگوی تسلیحاتی و تجهیزاتی سازمان دفاع مردمی؛
۷. نقش و جایگاهی که برای دفاع مردمی در استراتژی نظامی کشور و در روابط کارکردی با دیگر نیروها در صحنه عملیاتی تعیین شده است.

نمودار شماره ۱: جایگاه واحدهای دفاع مردمی در روابط کارکردی فرماندهی صحنه عملیات

ویژگی‌های صحنه دفاع مردمی

شناخت و ویژگی‌های صحنه دفاع مردمی، به معنی شناسایی و تجزیه و تحلیل منطقه‌ای است که دفاع مردمی در آن طرح ریزی و اجرا می‌شود. در این تجزیه و تحلیل، اثر عوامل اجتماعی، فرهنگی و تمدنی و همچنین عوامل و عوارض طبیعی و انسانی منطقه در دفاع مردمی مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد. شناخت این عوامل از این جهت مهم است که هم در طرح ریزی تهاجم دشمن و هم در طرح ریزی دفاع مردمی برای مقابله با دشمن مورد استفاده قرار می‌گیرد. به ویژه آنکه، شناخت ابعاد و عوامل انسانی، اجتماعی و فرهنگی منطقه در ارزیابی و برآورد میزان و عوامل مؤثر در استقامت و پایداری مردم در برابر جنگ روانی و فشارهای سیاسی، تبلیغاتی، روانی و اقتصادی دشمن برای تحمیل اراده خویش بر مردم و همچنین میزان و عوامل مؤثر در مقاومت فیزیکی و منفی مردم در برابر تجاوز دشمن تعیین کننده است. از جمله عواملی که در شناخت صحنه (منطقه) عملیات دفاع مردمی مؤثر است می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: (ر.ک. به: صفوی، ۱۳۸۴)

۱. **موقعیت جغرافیایی:** شامل وضعیت کلی جغرافیایی منطقه، مرزهای سیاسی، موقعیت ژئوپولتیکی و اهمیت استراتژیکی منطقه؛
۲. **سابقه تاریخی و تمدنی:** شامل سابقه و تاریخچه شکل گیری جوامع انسانی و فرهنگی منطقه، مهاجرت اقوام و گروههای اجتماعی، ترکیب قومی، نژادی، مذهبی و فرهنگی، خصوصیات کلی مردم و سوابق ایستادگی یا همکاری با دشمن؛

۳. **جغرافیای طبیعی:** شامل مناطق همجواری، توپوگرافی، نواحی آب و هوایی (وضعیت اقلیمی)، شبکه آبها، پوشش گیاهی، باتلاقها، صحراها، ارتفاعات؛
۴. **جغرافیای انسانی:** شامل جمعیت و ترکیب آن، وضعیت، خصوصیات و ویژگی‌های فرهنگی، علمی، دینی، نژادی و سیاسی؛
۵. **شبکه ارتباطی و تأسیسات زیربنایی:** شامل شبکه راهها، بنادر، فرودگاهها، خطوط راه آهن، شبکه‌های مخابراتی، تأسیسات صدا و سیما، تأسیسات آب، برق، گاز، سوخت و نیروگاهها؛
۶. **وضعیت اقتصادی:** شامل اشتغال و درآمد در بخشهای مختلف کشاورزی، صنعت و خدمات، تأسیسات صنعتی و تجاری؛
۷. **بررسی‌های نظامی:** شامل جغرافیای نظامی، محورهای تهدید اعم از دریا، خشکی، رودخانه یا سناریوهای احتمالی دشمن برای اشغال سرزمین، تأسیسات و مراکز نظامی و امنیتی.

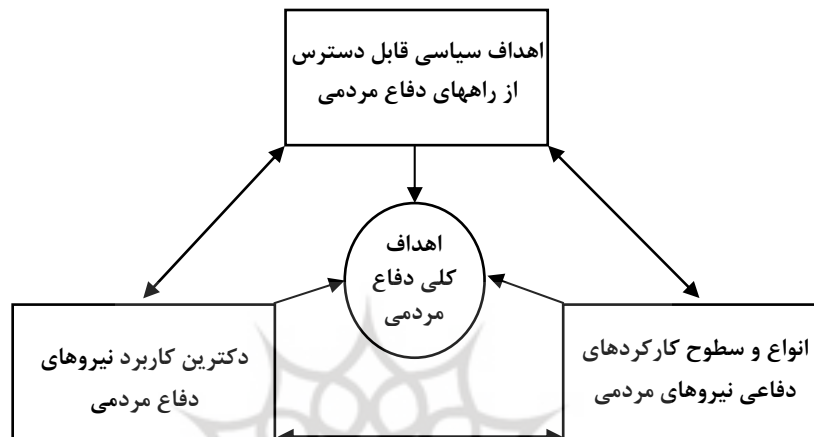
اهداف صحنه دفاع مردمی

در تدوین هر نوع استراتژی دفاعی برای صحنه عملیات، تعیین اهداف، مسیر و غایت حرکت آن استراتژی را مشخص می‌سازد. بنابراین، اولین گام در تدوین استراتژی صحنه عملیات دفاع مردمی، تعیین اهداف می‌باشد.

با تعیین اهداف، مأموریتها و وظایف نیروهای مردمی در دکترین صحنه عملیات، تعیین نقش آنها در ترکیب توانمندی‌های مشترک نظامی کشور، روشن؛ نحوه تعامل و هماهنگی دفاع مردمی با دیگر اجزای آن ترکیب، مشخص و ملاحظات خاص طرح‌ریزی دفاع مردمی در صحنه عملیات بیان می‌شود.

در برداشت ساده و خطی از فرایند طراحی استراتژی صحنه عملیات دفاع مردمی، این فرایند با تعیین مقاصد و مأموریتهای کلی دفاع مردمی آغاز می‌شود؛ یعنی از مرحله‌ای که مسئولان عالی دفاعی کشور تعیین می‌کنند برای رسیدن به چه اهدافی، باید از چه نوع نیروی مردمی و در چه سطحی استفاده کنند. از این رو، جوهره پدیده استراتژی صحنه عملیات دفاع مردمی عبارت است از: تعامل میان اهداف قابل دسترس از

راههای دفاع مردمی از یک سو و اصولی که نظام سیاسی در مورد کاربرد نیروهای مردمی قبول دارد از سوی دیگر و سرانجام در طرف سوم، گزینه‌هایی که سیاستگذاران در مورد انواع و سطوح کارکردهای دفاعی نیروهای مردمی در زمینه تأمین اهداف سیاسی با آنها روبه‌رو هستند.

نمودار شماره ۲: عوامل مؤثر بر اهداف کلی دفاع مردمی (ر.ک. به: حسینی جیردهی، ۱۳۷۱، ص ۵۶-۵۵)

اهداف کلی (عملیاتی)

اهداف کلی دفاع مردمی در صحنه عملیات عبارت است از:

۱. عمق بخشی دفاعی از طریق مردمی کردن مقاومت در محیط‌های سه گانه فرهنگی، اجتماعی و نظامی؛
۲. پایان‌ناپذیری قدرت دفاعی - رزمی خودی با تکیه بر منابع مردمی و مقدرات ملی؛
۳. واکنش سریع در مقابله با تهدیدهای داخلی و خارجی با به کارگیری نیروهای سازماندهی شده مردمی؛
۴. سازماندهی دفاع مردمی در توسعه امنیت پایدار و افزایش قدرت مؤثر دفاعی؛
۵. قابلیت تهاجم به دشمن در هر زمان و مکان در مناطق اشغالی؛
۶. فرهنگ‌سازی در جامعه برای عملیات علیه نیروهای اشغالگر با تکیه بر احساس تکلیف دینی و ملی؛

۷. تقویت روحیه ملی در شرایط جنگ نامتقارن با تکیه بر عملیات روانی؛
۸. توسعه و افزایش قابلیت پدافند غیرعامل و امداد و نجات در رده‌های مقاومت مردمی؛
۹. توسعه و افزایش قابلیت پدافند جنگ نوین در مراکز جمعیتی شهرها و روستاها؛
۱۰. توسعه و افزایش قابلیت توان رزم یگانهای حرفه‌ای منظم با اعزام نیروهای آموزش دیده مردمی. (احمدی مقدم، ۱۳۸۲)

اهداف واسط (اجتماعی)

تحقق اهداف عملیاتی نیازمند بسترسازی قبلی در محیط اجتماعی می‌باشد. ملاحظات اجتماعی مؤثر در طرح‌ریزی صحنه عملیات دفاع مردمی که به عنوان اهداف واسط می‌تواند مطرح باشد عبارتند از:

۱. آمادگی زیرساختهای منطقه برای اداره مردم در شرایط جنگ و بحران؛
۲. ایجاد ظرفیتهای اداره جامعه در شوک اولیه، با تبیین و تشریح اهداف و پیامدهای مثبت استقامت و دفاع مردم در مقابل تجاوزگری‌های دشمن نزد افکار عمومی، به ویژه با بهره‌گیری از تجارب مقاومت‌های مردمی در گذشته؛
۳. تقویت انسجام سیاسی - اجتماعی در جبهه داخلی، اجماع نظر مسئولان دولتی و نهادهای مدنی نسبت به دفاع و مساعد سازی افکار عمومی در حمایت مردمی از اهداف دفاعی کشور؛
۴. تلاش به منظور پیشگیری و مقابله با قابلیت پیوند خوردگی و اتصال تهدید داخلی (عوامل ستون پنجم و شورشگر) با تهدیدهای خارجی و رفع آسیب پذیری‌های اجتماعی که می‌تواند بستر و زمینه‌های شورشگری را فراهم آورد؛
۵. دید اعتقادی و ملی دادن به مردم نسبت به جنگ، با تبیین و تشریح اهداف تجاوزکارانه و غیرمشروع دشمن برای آنان؛
۶. ارتقای حد تحمل مردم و دستگاہهای اجرایی در جنگ، با ظرفیت سازی‌های لازم معنوی، دینی، انقلابی، ملی و اجرایی؛

۷. مقابله با جنگ روانی دشمن به منظور کاهش اثرات تخریبی آن بر مردم و حفظ تعادل روحی جامعه در جنگ؛

۸. نمایش قدرت حضور مردم در صحنه دفاع از نظام سیاسی به منظور مشروعیت بخشیدن به امر دفاع، ارباب دشمن و نشان دادن پایان ناپذیری منابع انسانی و توان دفاعی کشور برای استمرار عملیات نظامی؛

۹. برقراری رابطه عاطفی بین مسئولان و مردم، افزایش مقبولیت و کارآمدی نظام سیاسی نزد افکار عمومی، نفوذ معنوی رهبران در جامعه و توانایی آنان در کنترل روحیه و اراده مردم؛

۱۰. تلاش به منظور مرتفع کردن تمایزات و تبعیضهای قومی و تقویت هویت اجتماعی اقوام و اقلیت‌های مذهبی، در راستای هویت دینی و ملی. (ر.ک. به: تولایی، ۱۳۸۳)

ابزارهای دفاعی

بدیهی است عملیاتی شدن و تحقق هر استراتژی، منوط به تأمین ابزارهای مورد نیاز آن استراتژی می‌باشد. ابزارهای مورد نیاز تحقق استراتژی صحنه عملیات دفاعی مردمی در سه بُعد سازمان، تسلیحات و تجهیزات و آموزش به شرح زیر می‌باشد:

سازمان و سازماندهی

دفاع مردمی در صحنه عملیات، مبتنی بر ساختار اجتماعی جامعه شامل رده‌های مقاومت مستقر در محله‌های سکونت، کسب و کار یا تحصیل مردم جامعه شکل می‌گیرد. به منظور واکنش در مقابل تهدیدهای پیرامونی خارج از محل استقرار، واحدهای رزمی تشکیل می‌شود که از قدرت تحرک و انعطاف پذیری بیشتری نسبت به رده‌های استقراری برخوردارند. این گونه رده‌ها و واحدها باید از قبل سازماندهی شده و در برنامه‌های مختلف حفظ انسجام، شامل رزمایشها، اردوها و فعالیتهای فرهنگی شرکت داده شوند تا آمادگی لازم را کسب کنند. با توجه به محورهای تهدیدها، لازم است استعداد و آمایش این واحدها و رده‌های مقاومت مردمی، تعیین شود و توسعه یابد تا قادر باشد دفاع لایه به لایه و موزاییکی مناسبی را در سطح منطقه پایه‌ریزی کند.

ساختار و سازمان واحدهای رزمی دفاع مردمی، متناسب با ویژگی‌های جنگ نامتقارن و وسعت تهدید دشمن باید مورد بازنگری قرار گرفته و قدرت آتش آنها افزایش یابد؛ به طوری که قادر باشند از عهده مأموریت‌های رزمی مورد انتظار برآیند. تشکیل واحدهای تخصصی با آموزشها و مهارت‌های ویژه نیروی مخصوص (هوابرد) و غواصی، متناسب با شرایط منطقه عملیات می‌تواند مفید باشد.

با وجود پیچیدگی فوق العاده در محیط نظامی و صحنه جنگ، چندوجهی بودن توان دشمن و امکان انهدام سیستم‌های یکپارچه توسط دشمن در یک جنگ نامتقارن، ویژگی‌های ذیل* می‌تواند در ارتقای توان رزمی، روزآمد و اثربخش کردن سازمان دفاع مردمی مؤثر باشد:

۱. امکان بهره مندی از پتانسیل اقشار مختلف اجتماعی، قومیتها و تعلقات محلی؛
۲. کوچک بودن، پرتحرک بودن و داشتن قابلیت انبوه سازی تجهیزات دفاعی؛
۳. افزایش ظرفیت به کارگیری و توسعه پذیری آسان از طریق نیروهای مردمی در راستای پایان ناپذیر نمودن بنیه رزمی و ایجاد قابلیت نبرد مستمر و طولانی؛
۴. قابلیت پاسخگویی سریع و مطمئن به تحرکات ضدانقلاب در بحرانهای داخلی؛
۵. چند منظوره بودن سازمان واحدهای دفاعی مردمی، شامل مقابله با بحرانهای داخلی، قابلیت رزم در لایه‌های دفاعی و امداد و نجات؛
۶. خوداتکایی و تجمیع ساز و کارهای پشتیبانی و رزم در سطح واحدهای دفاع مردمی، زمینه قدرت آتش، خود راهبری، خود سازماندهی و خود ترمیمی مستمر؛
۷. ایجاد بستر لازم برای کسب آمادگی‌های روحی، اعتقادی، جسمانی و تاکتیکی واحدهای دفاع مردمی؛
۸. قابلیت خلق توانایی‌های جدید، ایجاد محیطی خلاق و به دست گرفتن ابتکار عمل در صحنه نبرد و استفاده از جنگ افزارها؛
۹. امکان تمرکز روی نقاط ضعف دشمن و کاهش آسیب پذیری در برابر قابلیت‌ها و توانمندی‌های دشمن؛
۱۰. امکان لایه بندی‌های متعدد در هجوم و دفاع و گشودن جبهه‌های متعدد و متنوع داخل یا خارج از انتظار دشمن.

*. در تنظیم این ویژگی‌ها از منابع ذیل استفاده شده است: احمد مقدم، ۱۳۸۲ و ظریف منش، ۱۳۸۲.

تجهیز و تسلیح

یکی از مباحث تعیین کننده در سیاست دفاعی و به تبع آن، استراتژی صحنه عملیات دفاع مردمی، انتخاب و تعیین سلاح برتر است. هر سیاست دفاعی، سرانجام ناچار است اتکای اصلی اش را بر یک یا تعداد معین و مشخصی از سیستم‌های جنگ افزار بگذارد. به طور کلی، بهترین سلاح برای هر سازمان آن است که دارای کمترین هزینه و بالاترین کارایی نظامی باشد. راه اندازی و دستیابی به این سیستم جنگ افزاری، مستلزم مطالعات و بررسی‌های مداوم و مستمر نسبت به فن آوری تسلیحات در جهان، مقدورات فن آوری و ظرفیت صنایع دفاع کشور، وضعیت سیستم جنگ افزار کشورهای تهدید کننده و نیز ارتباط با بازار تسلیحات جهانی است. در هر حال، واحدهای رزمی و گروه‌های مقاومت مردمی خواه ناخواه باید اتکای اصلی خود را بر روی یک نوع سلاح متمرکز سازند که این امر به عوامل مختلفی بستگی دارد. در جنگ ایران و عراق شاهد بودیم که عراق در جنگ زمینی از نیروی زرهی به عنوان نقطه قوت خود بهره می گرفت و در مقابل، سلاحهای ضدزره، مورد توجه رزمندگان اسلام بود یا در جنگهای اخیر آمریکا در افغانستان و عراق، نیروهای نظامی آمریکا از بالگرد به عنوان مهم ترین وسیله برای عملیات نظامی خود استفاده می کنند.

سیستم پشتیبانی خدمات رزمی در صحنه دفاع مردمی باید به شکلی طرح ریزی شود که قابل استقرار در صحنه نبرد باشد، چند منظوره بودن و امکان بهره گیری از امکانات مردمی موجود در صحنه نبرد فراهم باشد، قابل گسترش در نواحی رزم متفاوت باشد، قابل تداوم بوده و از نظر سادگی، قابل استفاده توسط نیروهای مردمی باشد.

آموزش و آمادگی دفاعی

برای تعیین راهکارهای لازم برای ارتقای آمادگی دفاعی مردم، این آمادگی‌ها در دو محور کلی باید انجام گیرد:

- آمادگی‌های روحی و روانی مردم برای استقامت و دفاع همه جانبه در مقابل دشمن؛

- آمادگی دفاعی نیروهای رزمنده مردمی جهت انجام عملیتهای نظامی و غیرنظامی در مقابله با تهدیدهای دشمن.

الف) توجیه و آماده سازی روحی و روانی مردم

با مشارکت دستگاههای مختلف، به ویژه صدا و سیما، آموزش و پرورش، هلال احمر و سایر دستگاههای مرتبط، می توان نسبت به ارتقای سطح آمادگی روحی، روانی مردم و آشنایی آنان با شرایط بحرانی و اقداماتی که برای حفظ خویش و خانواده خود لازم است در آن شرایط انجام دهند اقدام کرد. محورهای این آموزشها عبارتند از:

۱. شناخت تهدیدهای موجود و آتی و اهداف و منظوره‌های تجاوز دشمن؛
۲. معرفی راههای مقابله مردمی با دشمن با تقویت ایمان و اعتقادات؛
۳. تقویت انگیزه‌های لازم برای دفاع از حیثیت، ناموس و وطن در آحاد مردم به ویژه جوانان؛

۴. روشهای دفاع غیرعامل در مقابل بمباران و موشک بارانهای دشمن، قابل انجام توسط مردم؛

۵. روشهای امداد و نجات در حوادث غیرمترقبه؛

۶. روشهای ایجاد انسجام در جبهه داخلی و در حمایت مردمی از سیاستهای دفاعی کشور.

ب) آمادگی دفاعی رزمندگان

هر رزمنده برای کسب آمادگی لازم برای جنگ و رزم، باید در سه زمینه آمادگی لازم را کسب کند:

۱. آمادگی های روحی، روانی، اعتقادی: کسب ایمان و باور به اینکه باید در مقابل دشمن ایستادگی و مقاومت کرد و وی را شکست داد، نیاز به آمادگی هایی دارد. در این زمینه، احساس تکلیف و مسئولیت دینی، انقلابی و ملی در فرد آحاد رزمندگان امری ضروری است. این امر با برگزاری دوره‌های آموزشی عقیدتی-سیاسی در زمینه تعمیق بخشی بینش و بصیرت دفاعی رزمندگان و انجام آموزشها و تمرینهای زندگی در شرایط سخت قابل دستیابی است.

۲. آمادگی های جسمانی: رزم در شرایط سخت به ویژه در شرایط سخت جغرافیایی و آب و هوایی و در شرایطی که امکان بهره گیری از خودرو و سایر وسایل حمل و نقل

امکان‌پذیر نمی‌باشد، توانایی جسمانی بالای رزمندگان برای طی مسیرهای طولانی و حمل تجهیزات را ضروری می‌سازد. برای مقابله با تهدیدهای نظامی دشمن، هر رزمنده باید قادر باشد مسافت‌های طولانی را در شرایط مختلف آب و هوایی و در زمین‌های ناهموار و با حمل تجهیزات و تسلیحات انفرادی و گروهی مورد نیاز طی کند و پس از رسیدن به خط تماس با دشمن، درگیر شده و ساعتها به رزم همراه با تحرک و تعقیب و گریز ادامه دهد. برگزاری برنامه‌های راهپیمایی و کوه پیمایی بلند مدت در شب و روز، تقویت قوای جسمانی با تمرین برنامه‌های آمادگی جسمانی انفرادی، تمرین عبور از موانع، حرکت در شرایط سخت، آموزش ورزش‌های رزمی و تمرین رزم انفرادی، انجام ورزش‌های پرتحرک گروهی از قبیل فوتبال به شکل مسابقات و غیره، از جمله برنامه‌های آمادگی جسمانی برای رزمندگان است.

۳. آمادگی‌های تکنیکی و تاکتیکی: برخلاف ارتش‌های کلاسیک، در جنگ مردمی، سلاح و تجهیزات ابزاری نیست که انسان در خدمت آن باشد، بلکه وسیله‌ای است برای حفظ بقای رزمنده و از بین بردن دشمن. در این جنگ، مأموریت ایجاد رعب و وحشت در نیروهای دشمن بر عهده سلاح نیست، بلکه شجاعت، جسارت و مهارت خلاقانه رزمنده در به کارگیری سلاح است که دشمن را مرعوب نموده و او را در لاک دفاعی فرو می‌برد یا دچار هزیمت می‌کند. آن چنان که در ۸ سال دفاع مقدس، رزمندگان اسلام توانستند با بهره‌گیری از تاکتیک‌های رزم شبانه و استفاده ماهرانه از سلاح آربی‌جی که تا آن زمان آنچنان مورد توجه ارتش‌های منظم نبود، موفقیت‌های بسیاری در صحنه نبرد کسب کنند.

آموزش‌های نظامی و تخصصی مورد نیاز نیروهای دفاع مردمی را می‌توان به چند دسته تقسیم کرد:

آموزش‌های نظامی:

۱- آموزش جنگ افزارهای سبک و متوسط که در سازمان رزم آنان لحاظ شده

است؛

- ۲- آشنایی با جغرافیای منطقه محل سکونت و محل مأموریت از قبیل مسیرها و تقاطع‌های مهم، عوارض طبیعی و مصنوعی، پلها، محل‌های اختفا و پوشش و...؛
- ۳- تاکتیک‌های رزمی، شامل رزم شبانه، چریک و ضدچریک؛
- ۴- اصول و قواعد رزم، شامل آفند و پدافند.

آموزش‌های دفاع غیرنظامی:

- آموزش دفاع غیرنظامی در مقابل موشک و بمباران؛
- آموزش امداد و نجات و کمک‌های اولیه؛
- آموزش‌های دفاع در مقابل حملات جنگ افزارهای نوین.
- آموزش‌های تخصصی اقشار مردمی:
- واحدهای مقاومت مردمی مستقر در ادارات و کارخانجات باید در زمینه تخصص‌های حرفه‌ای خویش از قبیل اطفای حریق، مهارت‌های لوله‌ها (آب، گاز، مخابرات و...)، پدافند غیرعامل تأسیسات صنعتی و زیرساخت‌های اقتصادی، آموزش دیده و تمرین کنند.
- واحدهای مقاومت زنان، هسته‌های مقاومت دانشجویی و واحدهای دانش آموزی باید در زمینه امداد و نجات، کمک‌های اولیه و پشتیبانی خدمات رزم، آموزش دیده و تمرین کنند.
- آموزش‌های نظامی و تخصصی متناسب با شرایط جنگ آینده:
- در تمامی نبردها به خصوص نبرد نامتقارن، اولین قدمی که در جهت نیل به پیروزی برداشته می‌شود، کسب اطلاعات مفید از دشمن است. چنانچه اعضای واحدهای دفاع مردمی با استعداد، تجهیزات، جنگ افزارها، تاکتیک‌ها و روش‌های جنگی دشمن آشنایی کافی از ضعفها و قوت‌های وی اطلاعات لازم را نداشته باشند، بدیهی است نتیجه‌ای جز شکست در صحنه نبرد نخواهند داشت.

در اینجا نگاهی اجمالی به تاکتیکهای اجرا شده و نقاط ضعف قدرتهای فرامنطقه‌ای انداخته تا براساس آن، نیازهای آموزشی متناسب با شرایط جدید تدوین شود. (سفیدچیان، ۱۳۸۲)

- تاکتیکهای اجرا شده:

- ایجاد جنگ روانی در سطح کلان؛
- استفاده از سیستم‌های جاسوسی توسط نفرات و سیستم‌های الکترونیکی؛
- حفظ برتری هوایی در تمام لحظات جنگ؛
- استفاده از جنگ الکترونیک قوی و بسیار بالا به منظور از کار انداختن سیستم‌های راداری و مخابراتی؛

- ایجاد شکاف بین واحدها به منظور تجزیه نیروهای درگیر؛
- عمق دادن به مناطق نبرد به روشهای مختلف تاکتیکی (هلی‌برد خودروهای رزمی جهت باز کردن جبهه‌های متعهد و دستپاچه کردن واحدهای درگیر مدافع)؛
- بمباران و موشک‌باران مناطق استراتژیک مانند مراکز سیاسی، رهبری و فرماندهی و کنترل؛

- بمباران و موشک‌باران سیستم‌های پدافند هوایی، پایگاههای هوایی و پادگانهای نظامی ارتش مدافع؛
- اجرای بمباران و موشک‌بارانهای شدید از روی ناو و هواپیما در تاریکی شب؛
- حرکت واحدهای رزمی با تأمین و پشتیبانی بالگردها؛
- گلوله‌باران سریع نقاط مقاومت با تمام قوا و تجهیزات، به خصوص با بالگرد.

- تجهیزات مورد استفاده نیروهای دشمن:

شناسایی تجهیزات و تسلیحات مورد استفاده نیروهای دشمن اعم از تجهیزات رزم انفرادی، زرهی، توپخانه، هواپیماها و بالگردها، شناورها، موشکها، خودروها و... به نیروهای رزمنده مردمی این امکان را می‌دهد که هم با شناخت نقاط ضعف این تجهیزات

بتوانند به آنها ضربه زده و آنها را منهدم کنند، مانند آنچه رزمندگان حزب الله لبنان بر سر تانکهای افسانه‌ای مرکاوی اسرائیلی درآوردند، هم با شناخت قابلیت‌های آنها بتوانند خود را از آتش آنها حفظ نمایند.

- آسیب پذیری نیروهای قدرتهای فرامنطقه‌ای:

- گند، طولانی و فرسایشی شدن جنگ از نظر روحی و روانی تأثیر منفی بر نیروهای نظامی و مردم آنها دارد؛

- مخالفت شدید مردمی در سراسر جهان با جنگ طلبی و تک روی آنها، انگیزه و روحیه نیروهایشان را تضعیف می‌کند؛

- تجهیزات آنها در شرایط بد اقلیمی به ویژه طوفانهای شن، کارایی خود را از دست می‌دهد. لذا در چنین شرایطی، نیروهای دشمن روحیه خود را از دست می‌دهند؛

- عدم شناخت جغرافیایی منطقه نبرد و هراس از نبرد با مردم، موجب تضعیف روحیه و عدم کارایی لازم در آنها می‌شود؛

- نیروهای دشمن از رویارویی با موارد زیر به شدت وحشت دارند:

الف) تلفات نیروی انسانی (کشته، اسیر و مجروح)؛

ب) عملیات استشهادی نیروهای مدافع؛

ج) عملیات نامنظم چریکی؛

د) مقاومت‌های مردمی و جنگ شهری؛

ه) رزم نزدیک؛

و) عدم حمایت مردم مناطق اشغالی از آنها.

براین اساس، آموزشهای جدید مورد نیاز واحدهای دفاع مردمی را می‌توان به شرح

ذیل برشمرد:

۱. عملیات چریک و ضدچریک، دستبرد؛

۲. مقابله با تازش هوایی و هلی برد؛

۳. تاکتیکها و روشهای عملیات نامنظم؛

۴. آموزش تخریب و عملیاتهای انهدامی؛

۵. آموزش آشنایی با تاکتیکها و تجهیزات مورد استفاده دشمن؛

۶. آموزش روشهای مقابله با جنگ روانی؛

۷. آموزش ویژه فرماندهان و ارکان واحدهای دفاع مردمی در ابعاد مهارتهای انسانی

و ادراکی، مدیریت و رهبری واحدهای رزمی و روشهای ارتباط گیری با اقشار اجتماعی.

- رزمایشها:

برگزاری رزمایشهای مستمر به منظور حفظ انسجام سازمانی، ارتقای قابلیت و مهارت یگانی، ترکیب بهینه تخصصها و مشاغل رزمی و ارزیابی آمادگی های دفاعی واحدها بسیار مؤثر و ضروری است. این گونه رزمایشها باید هم به شکل نقطه ای و محلی به منظور تمرین عملیتهای تأخیری، دفاع از کوی و برزن و عملیتهای امداد و نجات و... باشد و هم به شکل منطقه ای و حتی با همکاری واحدهای نظامی و کلاسیک حرفه ای و سایر دستگاههای ذی ربط. این رزمایشها در جهت بهره برداری حداکثری از عملیتهای ویژه و همچنین متحرک سازی صحنه عملیاتی نبرد، پرهیز از اتخاذ هرگونه پدافند ایستا و توسعه صحنه درگیری به مناطق غیردلخواه دشمن در سایه همکاری نزدیک نیروهای مردمی با واحدهای منظم نظامی و غیرنظامی، می توانند در صحنه های نبرد آتی مؤثر واقع شوند.

- عملیتهای بازدارندگی:

آنچه می تواند بسیاری از تهدیدهای دشمن را ناکام کند، حضور گسترده مردم در صحنه های دفاع از نظام سیاسی است. قدرت بسیج توده های مردم همواره به عنوان یکی از عوامل شکست طرحهای قدرتهای بزرگ مورد اذعان جامعه شناسان سیاسی قرار گرفته است. لذا برگزاری رزمایشهای رزمی- فرهنگی، تجمع نیروهای سازماندهی شده مردمی، رژه های حماسی مسلحانه نیروهای مردمی به شکل انبوه و گسترده می تواند در بازدارندگی مؤثر واقع شود.

روشهای دفاع مردمی

در ادامه فرایند خطی طراحی صحنه عملیات دفاع مردمی، پس از برشمردن ویژگی های این صحنه و تعیین اهداف و ابزار آن، در آخرین گام به تعیین روشهای دفاع مردمی

می‌رسیم. منظور از روشها، تعیین چارچوب، خط مشی و شرایط استفاده از نیروهای مردمی برای دفاع از منطقه مورد نظر است. در این گام، بر اساس سناریوی فرضی تهاجم دشمن به منطقه و مبتنی بر اطلاعات حقیقی، ترتیب و توالی دفاع مردمی از قبل از وقوع بحران، زمان مشاهده علائم وقوع درگیری، زمان درگیری و جنگ، پس از آن و بازگشت نظم و فعالیتهای عادی جامعه تبیین خواهد شد. تعیین چارچوب فضای دفاع مردمی که در این گام تعیین می‌شود، قلمروی است که در آن نیروهای مردمی، عملیات دفاعی خود را در صحنه نبرد اجرا می‌کنند. این فضا شامل وسعت و عمق (ابعاد فیزیکی) لازم برای درگیری با دشمن، مناطق مواصلاتی و پشتیبانی و دفاع غیرنظامی است که نیروهای مردمی در آن موضع گرفته و در طول زمان، نیروها و تجهیزات خود را در آن به حرکت در می‌آورند و از پشتیبانی‌ها و هدایت‌های اطلاعاتی، عملیاتی و آمادی ستاد فرماندهی ارشد در صحنه عملیات برخوردار می‌شوند.

در این فضا، فعالیتهایی از قبیل آماده سازی نیروهای مردمی برای دفاع، نمایش قدرت دفاع مردمی به منظور بازدارندگی، فراخوانی، تجهیز و اعزام نیروها به صحنه نبرد (همراه با سرعت و اطمینان لازم) و انجام عملیتهای نظامی و غیرنظامی صورت می‌گیرد.

شایان ذکر است که زمان به کارگیری نیروهای مردمی باید کوتاه مدت باشد و به محض رفع خلأ، آنان از صحنه دفاع خارج شوند؛ چرا که اولاً ممکن است در اجرای وظایف ذاتی و مستمر یگانهای حرفه‌ای نظامی و دیگر دستگاههای مسئول اشکال ایجاد کند و حضور نیروهای مردمی رافع مسئولیت دستگاههای ذی ربط بشود و ثانیاً در صورت بکارگیری طولانی مدت نیروهای داوطلب مردمی، مؤسسات اقتصادی و اجتماعی‌ای که این نیروها از آنجا اعزام شده‌اند صدمه خواهند دید و به مرور انگیزه همکاری آنها از بین خواهد رفت.

نکته دیگر اینکه، انتظار این است که عرصه حضور نیروهای مردمی در صحنه عملیات بطور عمده باید ساده و بدون پیچیدگی باشد. این امر به دلیل آن است که اولاً سیاست به کارگیری نیروهای داوطلب مردمی امکان آموزش، تمرین و کسب مهارت در کارهای پیچیده را بر نمی‌تابد و ثانیاً، نیروهای داوطلب مردمی از اقشار و طبقات مختلف جامعه سازماندهی شده‌اند و نمی‌توان فعالیتهای حرفه‌ای نظامی را از آنها انتظار داشت.

براساس آنچه تا کنون گفته شد، مأموریتها و وظایف محوّل و واحدهای دفاع مردمی در صحنه عملیات عبارت است از:

۱. دفاع از کوی و برزن (در مناطق جمعیتی)؛
۲. عملیات تأخیری و دفاع سرزمینی در مناطقی که واحدهای ارتش منظم حضور ندارند؛
۳. عملیات نهضت مقاومت در سرزمینهای اشغالی (ایجاد ساز و کار برای اجرای خوداتکا در زمان اشغال)؛
۴. عملیات امداد و نجات؛
۵. عملیات پدافند شهری جنگ نوین (آموزش، توجیه و امدادسانی به مردم، کمک در ایمن سازی تأسیسات خودی)؛
۶. اجرای عملیات روانی با هدف بالابردن آستانه تحمل مردم؛
۷. کمک در اداره مردم در شرایط جنگ (امور انتظامات، کمک رسانی در زمینه عادی سازی محیط، آب، برق و ...)
۸. تقویت و توسعه یگانهای رزم حرفه‌ای با هدف پایان ناپذیری رزم و دفاع؛
۹. کنترل اغتشاشات و ناآرامی‌های احتمالی در شهرها. (احمدی مقدم، ۱۳۸۲)

منابع و مأخذ:

۱. احمدی مقدم، اسماعیل (۱۳۸۲)؛ «دکترین عملیاتی نیروی مقاومت بسیج در جنگ نامتقارن»، همایش بسیج و جنگ نامتقارن (۱)، تهران، پژوهشکده علوم دفاعی و امنیت ملی دانشگاه امام حسین (ع).
۲. امام خمینی، سید روح الله؛ تحریر الوسیله، جلد اول.
۳. امام خمینی، سید روح الله؛ سخنرانی ۵۸/۹/۴.
۴. امام خمینی، سید روح الله؛ پیام ۶۷/۶/۲۶.
۵. تولائی، محمد (۱۳۸۲)؛ «طرح عملیات روانی مقابله با تهدیدات آمریکا علیه ج.ا.ا»، همایش بسیج و جنگ نامتقارن (۲)، تهران، پژوهشکده علوم دفاعی و امنیت ملی دانشگاه امام حسین (ع).
۶. تولائی، محمد (۱۳۸۱)؛ «مقاله تحقیقی جنگ - یک واژه در سه حوزه اندیشه»، دوره عالی جنگ، سال، شماره دانشگاه امام حسین (ع).

۷. حسینی جیردهی، حسین (۱۳۷۱)؛ «سیاست دفاعی، چهارچوبی برای تحقیق»، فصلنامه سیاست دفاعی، سال اول، شماره ۱.
۸. سفیدچیان، محمدهادی (۱۳۸۲)؛ «نقش مردم در نبرد نامتقارن»، نخستین همایش علمی سراسری تبیین اصول و شیوه‌های جنگ نامتقارن در مقابله با تهدیدات احتمالی، اصفهان، دانشگاه افسری علوم پایه نظامی - دانشگاه امام حسین (ع) (دی‌ماه).
۹. صفوی، سید یحیی (۱۳۸۴)؛ اصول و مبانی جغرافیای نظامی، تهران، دانشگاه امام حسین (ع).
۱۰. ظریف منش، حسین (۱۳۸۲)؛ «درامدی بر سازمان و سازماندهی در جنگ نامتقارن»، نخستین همایش علمی سراسری تبیین اصول و شیوه‌های جنگ نامتقارن در مقابله با تهدیدات احتمالی، اصفهان، دانشگاه افسری علوم پایه نظامی و دانشگاه امام حسین (ع) (دی‌ماه).
۱۱. علمایی، داوود (ترجمه) (۱۳۸۲)؛ آئین نامه ۲-۱۰۰ FM ارتش آمریکا - نیروی قاطع - نیروی زمینی در عملیاتهای صحنه، تهران، دوره عالی جنگ.
۱۲. فیش من، جوئل (۱۳۸۳)؛ «ده سال پس از اسلو: استراتژی جنگ مردمی فلسطینی‌ها و واکنش نامناسب اسرائیل»، ترجمه محمد تمنایی، فصلنامه مطالعات بسیج، سال هفتم، شماره ۲۴.
۱۳. نطق پور، (۱۳۸۱)؛ دکترین صحنه عملیات (جزوه درسی)، دوره پنجم دوره عالی جنگ.
۱۴. نورانی، عبدالله (۱۳۷۵)؛ «نقش بسیج در امنیت ملی»، مجموعه مقالات و سخنرانی‌های برگزیده سمینار نقش سپاه در دفاع و امنیت ملی، تهران، نیروی زمینی سپاه.